

NAŠ DALJNI BLIŽNJI SVET

Jorge Luis Borges

Jorge Luis Borges

ali okamenele oblike

Ime Jorgea Luisa Borgesa, predlanskim umrlega argentinskega pripovednika, esejista in pesnika, je obsijano s svetovno slavo. Njegov vpliv na sodobno književnost je vse večji. Najbolj navdušeno ga sprejemajo pisci postmodernizma. Tudi slovenska najmlajša generacija se ni mogla ogniti njegovemu vplivu (Blatnik, Ihan, Bratož).

Borges je nedvomno ena od paradigmatiskih osebnosti svetovne književnosti. Razvil je neke trdne obrazce mišljenja in čutenja. Vsak pojav, dogodek je zanj samo ponavljanje pradogodkov. Po njegovem mišljenju je v človeški zgodovini omejeno število obrazcev emocionalnega in miselnega življenja, ki se nam sicer zdi neskončno bogato. S tem, da besedni ustvarjalec poišče drugo metaforo za določeno doživetje, ustvarja videz neponovljivosti. V resnici pa gre samo za variacije istih pojavov, enkratnih, neponovljivih. Vse pesmi so že izpete, zgodbe povedane. Ničesar ni na tem svetu, česar ni že bilo. Vse oblike so samo različice okamenelih oblik. Tudi književnost sama in filozofija sta omejeni z določenim številom oblik, v katerih vedno znova nastaja in propada posamično. Tako so temeljni obrazci vseh vzgibov duha že zdavnaj zapisani, vgrajeni v človeško vrsto, mi jih samo ponavljamo, v budnih in ustvarjalnih sanjah. Toda v tem je neki poseben ustvarjalni čar, v prizadevanju zajeti usodo sveta in posameznika, jo opisati, jo ujeti v pesem, v zgodbo. Borgesa zato zanima predvsem tisto, kar je splošno, generično, obče, manj pa posamično. Iz tega razloga ga ne zanimajo samo veliki ustvarjalci, junaki, velike osebnosti, paragmatske modele išče pogosto pri prezrtih ali pozabljenih, ker ti bolj prozorno kažejo obče poteze pojavov. S posebno erudicijo razkriva podobnosti med pojavi, osebam in to tam, kjer drugi vidijo zgolj množico dejstev ali celo ničesar. Neredko nam razkriva znan psihološki pojav déjà vu, že videnega: tam, kjer bi pričakovali nekaj novega, nas preseneti s podobnostjo, enakostjo pojava, že neštetokrat doživetega, videnega.

In vendar, kot trdi Borges, vsak ustvarjalec ustvari svoj simbol, ki je zdaj očiten, zdaj prikrit. Borgesov je v posebni simetriji, ki jo razkrivajo pogoste variacije zrcala, labirinta, toposa knjige kot sveta in sveta kot knjige, časa in brezčasnosti, prostora in časa, klasičnih aporij dialektike, menjave dualizma in monizma, misel, da sta Platon in Sokrat dva večna sogovornika, menjata samo jezik in ime. Te simetrije izhajajo iz misli, da je svet za vedno transcendentalen in prav zato neprestano izziva, da bi ga ujeli v misel, zgodbo, pesem, esej.

Avtor Zgodovine večnosti in Razprav trdi, da je Bog napisal knjigo, ki se imenuje Svet, vsaka črka v tej knjigi ima točno določen pomen. S tem, ko razkrivamo ta pomen, se bližamo Bogu in Svetu. V tem smislu preučujejo kabalisti vsako besedo Biblije, iščejo njen okultni pomen. Pisci in filozofi skušajo dešifrirati knjigo narave sveta. Toda celota je nam vendarle nedostopna. Nedostopen je celo posameznik samemu sebi. Ta neprestano odkriva svojo dvojnost, svojo razcepljeno osebnost: svoj privatni in svoj javni jaz.

Borgesova poezija, izšla je v številnih knjigah, je po obliki in po svojem sporočilnem namenu tradicionalistična. Morda kaže nazorneje kot njegova kratka proza in njegovi eseji pesnikov odnos do temeljnih vprašanj sveta, časa in prostora. V poeziji najbolj nazorno razkrije svojo teorijo o metafori, se pravi o odnosu med dvema podobama. Novih metafor se po njegovem ne dá več izmišljovati, ker resnične metafore, ki izražajo pravo notranjo vez med dvema podobama, obstajajo že od nekdaj. Nove metafore so zato nesmiselne, brez prave notranje funkcije. Zato uporablja Borges samo tiste, ki jih je posvetila tradicija. Od tod njegovo nagnjenje do tradicionalnih pesniških oblik, zlasti do soneta, ki ga je zapisoval v ustaljeni obliki ali pa kot strnjeno pesem. Zanimivo je, da je Borges menil, da je sonet najlažja pesniška oblika in jo je zato svetoval pesniškim začetnikom. Svobodne oblike, ki jih uporablja moderna poezija, zahtevajo veliko notranjo moč in disciplino. Sonet pa je že dana posoda, v katero je treba naliti žlahtne pijače.

Borgesove pesmi so nekake parabole, zasnovane na paradoksu, antinomiji ali aporijah. Podobno kot njegova kratka proza, ki je vznemirila toliko mladih prozaistov po vsem svetu. Čeprav je z vso ljubeznijo pripet na rodno Argentino, je njegova poezija vendarle internacionalistična. Svetovljanska. Motive zanjo je najraje iskal v starem germanskem pesništvu, v angleški poeziji viktorijanske in edvardijanske dobe. Bolj kot realnost ga zanima svet književnosti, njemu je zavezan do kraja. Prava realnost je zanj pravzaprav svet književnosti. Nagnjen je k paradoksu in ironiji ter z lahkoto povezoval motive z vseh koncev sveta, jih jemal iz izročila Daljnega vzhoda in jih povezoval z Divjim zahodom, vedno obseden od misli, da je svet, torej tudi svet književnosti, labirint, zgrajen iz nerazumljive snovi prostora in časa. In če je tak viden in neviden svet, potem je tak tudi človek. Njegov, se pravi Borgesov univerzum je izrazito estetski, irealen, vseljudski. Posamezne podobe tega sveta izrisuje s posebno stilsko natančnostjo. Vse je zreducirano na bistvo, izmerjeno z matematično hladnostjo. Tako je merjena vsaka njegova pesem. Nobenih odvečnih okraskov, nobene meglenosti. To so sugestivne podobe, izrečene z magično strogostjo. Njegove pesmi niso razvlečene besedne mreže, so kratke, razvije jih iz enostavne vizije dogodka, ki je sam po sebi metafora resničnosti.

Ciril Bergles